

BİR AMERİKAN TİPİ MÜSLÜMANLIK ÖRNEĞİ:

ANADOLU İSLAMI/ANADOLU İRFANI

Üstün BOL, 29.09.2026

<https://hertaraf.com/koseyazisi-ustun-bol-bir-amerikan-tipi-muslumanlik-ornegi-anadolu-islamianadolu-irfani-4963>

Amerikan Tipi Müslümanlık (<https://www.hertaraf.com/koseyazisi-ustun-bol-amerikan-tipi-muslumanlik-4347>) yazısını yazmaya başlarken garip tepkiler alabileceğimi düşünüyordum. Bir kesim sayıları az da olsa beni tebrik edecek, kalabalık bir kesim ise üzerime yürüyecekti. Öyle olacağını sanmıştım, öyle olmalıydı en azından, ama olmadı!

Birbirimizi uzun zamandır tanıdığımız ve takip ettiğimiz birkaç yazar dışında övgü ve eleştiri almadım. Hadi bu normal diyelim. Karşı çıkması gerekenlere, itiraz etmesi gerekenlere ne oldu?

Cemaat mensubu bir arkadaşımın ‘Allah’a nasıl hesap vereceksin?’ gibi veciz bir eleştirisi olmasaydı kendimi yalnızlığa terkedilmiş hissedecektim! ‘Bizim hocamıza, bizim mürşidimize, bizim büyüğümüze nasıl söz söylersin, çarpılırsın’ tarzında kelime oyunları... Oysa yazıyı baştan sona okumuş olsaydı meselenin kendi mürşidi, büyüğü, hocası olmadığını anlayacaktı.

Bir ‘eski’ arkadaş telefon açıp bir kere çaldırıp ben yetişinceye kadar kapattı. Bir başka ‘eski’ arkadaş ise Whatsapp’tan bir şeyler yazıp silmiş. Okuyamadım tabi. Aylardır hatta yıllardır görüşmediğim bu ‘eski’ arkadaşların yazı yayınlandıktan sonra iletişime geçmeleri ilginç! Devamında vazgeçmiş olmaları ise alabilecekleri tepkileri tahmin ediyor olmaları ile ilgili. Bu ‘eski’ arkadaşların yazdıklarından alınmalarını gerektirecek mensubiyetlerinin olduğunu da söylemem gerekli.

23 Sayfalık uzunca bir yazının üstelik sağda – solda sataşmadık kimse bırakmayan bir yazının akıbeti bu: görünmez olmak! Oysa ben muhataplarıma karşı açık ve sert olduğum kadar onlardan da açıklık ve sertlik beklerdim. Telefonu çaldırıp kapatmak, yazdıklarını silmek mensubu olduğu cemaate, harekete her neyse o yapıya güvensizlik anlamına da gelir. İnanmadığınız bir şeyi savunamazsınız. Bu bir aidiyet değil olsa olsa bir alışkanlık demektir. Ve her alışkanlık bir tembelliğin sonucudur.

Avukat Mehmet Ali Başaran www.hertaraf.com'da Galata Köprüsünde Selfie (<https://hertaraf.com/koseyazisi-mehmet-ali-basaran-galata-koprusunde-selfie-4413>) başlığında bir yazı yazdı Ocak 2025'in ilk günlerinde. Arayıp yazı üzerine uzun uzun konuştuk Mehmet Ali'yle. Sohbetin bir yerinde ben mi söyledim o mu söyledi emin değilim şöyle bir cümle kuruldu: 'En büyük konforumuz kitlemizin okur-yazar olmaması!'

Galata Köprüsünde Selfie yazısı da sert bir yazıydı ve yazarına hem sevenleri hem de karşıtları açısından tepki verilmesini gerektiriyordu. Mehmet Ali yazısı için tepki aldı mı bilmiyorum ama sanmam!

Amerikan Tipi Müslümanlık yazısının uzun bir yazı olduğunun farkındayım. Makaleyi üç-dört dizi yazı şeklinde yayınlatabilirdim bunu düşündüm ama tercih etmedim. Çünkü birbirinin devamı şeklinde gelişen olayları birkaç hafta arayla yayınlamak yazının bütünlüğünü bozabilirdi. Birinci bölümü okuyan biri ikinci bölümü kaçırabilirdi. 'Dinde Amerikan Etkisi' üzerinde çok çalışılan bir konu değildi ve arandığında her şeyin bir başlık altında bulunulabilmesini istedim. 'Yazı çok uzun bu nasıl okunacak?' diyen arkadaşlara cevabım da bu.

İlk yazıda Amerikan Tipi Müslümanlığın gelişimini ve sokağa etkilerini anlatmaya çalıştım ancak bir mesele daha derinden ilerlemeye devam ediyordu. Üstelik bu mesele hakkında hiç kimse olumsuz bir görüş belirtmiyordu. Hakkında yazılan kitaplar, yazılar, makaleler, televizyon yayınları ondan büyük bir erdem gibi bahsediyor, aleyhinde tek bir cümle kurulmuyordu. Neydi bu mesele? Özellikle son 20 yılda iyi bir satış pazarlama ile zihinlerimize olumlu anlamda nakşedilen zehirli bir kavram olarak **Anadolu İslamı/Anadolu İrfanı**'ydı.

Amerikan Tipi, Avrupa Tipi Müslümanlığın temel argümanının devlete sadakat ve devletin kararlarına karşı sorgusuzluk olduğunu söylemiştik. Amerika'nın felsefesi şuydu: *Gökteki Tanrı Amerika'nın işlerine karışmadığı sürece herkes dininde, ibadetinde, kılık kıyafetinde özgürdür!* Anadolu İslam'ı kavramı da esasen bu ilke üzerine inşa edilen devletin sorgusuzluğu ve devlete sadakat ilkelerine riayet ettiği sürece dinin şekli unsurlarında insanları serbest bırakan bir temele dayanıyordu. Ancak dinin değişmez temel bilgileri ile devletin kararları çeliştiğinde tıpkı Amerika'da olduğu gibi devlete sadakat gösterecek bir kitlenin varlığı halinde büyük kalabalıklara bir 'irfan' atfedilerek yerli ve kutsal bir İslam kuramı yüceltilebilirdi. Bu takdirde bireylerin çarşafı ya da şalvarlı olmaları, sakallı ya da başörtülü olmaları bir tehdit ve sakınca

doğurmazdı! Doğurmadı da! Bugün seküler akımın bütün unsurlarında (Partileri, sosyal kurumları, sivil toplum örgütleri) Müslüman insanlar veya şekil itibariyle, kılık kıyafeti veya kullandığı dil sebebiyle Müslüman çağrışımı yapan bütün insanlar sadakat gösterdikleri kadar vitrinde yer alabiliyor, örgütün kutsal metinlerine rıza gösterdiklerinde kameralar önünde rozet takılarak onore edilebiliyorlar.

Haksızlık etmemek için şunu da söylemeliyiz. Anadolu insanının bir irfana sahip olduğu muhakkak. Bütün kışkırtıcı unsurlara rağmen Türk-Kürt çatışmasının çıkmaması, Türklerin ve Kürtlerin hala ve giderek artan oranda birbirleriyle evlenmesi, aile kurması, iş ortaklıkları yapması bu irfanın bir sonucudur. Aynı şekilde aynı kışkırtıcı unsurlara rağmen Alevi-Sünni çatışmasının ortaya çıkmaması, Alevilerin ve Sünnilerin aynı mahallelerde yaşamaya devam etmesi, gettolaşma yaşanmaması yüzlerce yıllık bir irfanın, insan kalabilmenin neticesidir. Bunun gibi toplumların birçok sinir ucunun bütün zorlamalara rağmen halklar nezdinde bir çatışmaya dönüşmemesi bu irfanın sayesinde. Ülkemizin yaşadığı büyük depremler sonrasında çok sayıda insanın hayatını kaybettiği afetlerden sonra gösterilen dayanışma ve birlik duygusu da bunu işaret eder. Kimi azgınlara zaman zaman ortaya koyduğu saldırgan tavır geniş halk kitleleri tarafından dikkate alınmamakta ve hezeyana dönüşmemektedir.

Ancak son zamanlarda özellikle de son 30 yılda Anadolu İrfanı olarak lanse edilen şeyin bir dönüşüm yaşadığı ve esas itibariyle de irfan niteliğini kaybettiği açıktır. Özellikle genç neslin büyüklerinin sahip olduğu irfanı kuşanamadıkları bir gerçektir. Çünkü geçmişte irfan olarak tanımlanan duygu ve düşüncelerin form değiştirdiği, bilerek ve isteyerek irfan kavramının yozlaştırıldığı açıktır.

Örneğin son 20 yıllık pratiğe baktığımızda, özellikle sağcı/muhafazakâr televizyon yorumcularının, gazete yazarlarının ve hatta kanaat önderlerinin irfan kavramını bir yandaşlık anlayışı üzerine kurguladıkları görülecektir. Desteklediği siyasi partinin yeter çoğunluğu sağladığı durumlarda bunu Anadolu İrfanının bir neticesi olarak değerlendiren bu isimler aynı zamanda desteklediği partinin seçimi kazanamadığı durumlarda insanları aşağılamış olduklarının, onları irfansızlık ile suçladıklarının farkında bile değildir.

Bize oy verirsiniz irfan sahibi olursunuz, rakip partiye oy verdiğinizde hain ve nankörsünüz demek anlamına gelen bu aşağılayıcı söylem tek parti siyasal dönemlerinin ucuz bir tekrarıdır. Sadece siyasal parti ve hareketlerin değil, toplumsal olayların sonuçları da bu anlamsız ilişki ağıyla yorumlanmaktadır. Yasal

düzenlemeler, işe alım prosedürleri, toplumsal ayrımcılık gibi hastalıklar durduğunuz yere göre irfan veya irfansızlık olarak lanse edilmektedir. Hatta geçmişte takındığı tavır sebebiyle irfan sahibi olmakla onore edilen insanlar kısa süre sonra değiştirdikleri tavır sebebiyle düşman veya hain ilan edilebilmektedir.

Anadolu İrfanı/İslamı işimize geldiğinde kullandığımız bir aparatken, işimize gelmediğinde görmezden gelebileceğimiz bir tutuma dönüşmüştür. 1950 sonrası İslamcı geleneğin neredeyse bütün unsurlarıyla sergileyemediği irfan, bugün yeni argümanlar ile irfan olarak yorumlanmaktadır.

Türkiye'nin NATO'ya üyeliği, Kore'ye asker gönderilmesi, bütün siyasal/sosyal/dini konularda Amerikancı bir tavır sergilenmesi; üstelik utanılması gereken bu tavır ve tutumların bugün bir irfan olarak aktarılması bu irfansızlığın bir neticesidir.

Aslında irfan denilirken kastedilen Mevlâna ve Yunus Emre başta olmak üzere rejim tarafından kutsal ve dokunulmaz kabul edilen kişi ve kurumların çizgisine rıza gösterilmesidir. Bu isimler tartışılması söz konusu dahi edilemeyen, eleştirilmeleri düşünülemeyen her ne yazmış ne söylemişse kutsal bilgi kabul edilerek itaat gösterilen kutsal şahsiyetlerdir. Ancak bu kutsallık sadece geçmiş şahsiyetlerle sınırlı kalmaz. Çağın ihtiyaçlarına ve toplum kesimlerinin ihtiyacına göre yeni kutsallıklar icat edilir. Son dönemde Necip Fazıl ve Nazım Hikmet üzerinden üretilen kutsamalar da bu bağlamda değerlendirilmelidir. İlerleyen zamanlarda yine ihtiyaca bağlı olarak hata yapması düşünülemeyen, sorgulanamayan kişi ve kurumlar da üretilmeye devam edilecektir.

Orduya sadakat, her ne yaparsa yapsın devlete bağlılık, hangi suçu işlemiş olursa olsun kimi kurum ve şahsiyetlerin hatasızlığı üzerine kurulu bir anlayış, 'vardır bir bildikleri' yaklaşımı Anadolu İrfanı/İslamı olarak kabul edilmektedir. 15 Temmuz'da, 28 Şubat'ta ve benzeri olaylarda devlet mekanizmalarının veya kendini devletin sahibi zannedenlerin işlediği suç ve günahların -toplumun bir kesimi tarafından- tevil edilmesi, halkına silah doğrultan insanların (Ergenekon vb.) bir süre sonra ve özellikle öldükten sonra kutsanması da bu tahrif edilmiş irfanın bir sonucudur.

Dini alanın egemen unsurlarının (cemaat, cemiyet, tarikat vs.) çeşitli politik ve sosyal saiklerle gelişen olaylara karşı takındıkları tavır da bu eksendedir. Örneğin ülkenin resmen tanınmasa, hukuken yok sayılsa da dini unsurlarının ülke çıkarları ekseninde sergilediği tavır da bu bağlamda değerlendirilebilir.

Sayıca kalabalık ve güçlü bir dini cemaatin Kore'ye asker gönderilmesi için sergilediği tavır da bu konu da örneklik teşkil edebilir. Aynı şekilde Türkiye'nin NATO üyeliğine sevinen ve Başvekile tebrik telgrafı çekecek kadar heyecanlanan dini önderlerin varlığı da herkesin bilgisi dahilindedir.

İlaveten Amerika ile yan yana yürüyebilmek, Amerika'dan aferin alabilmek için bütün İslami unsurların Komünizmle Mücadele Dernekleri (KMD) kurmaları, KMD kurmak için birbirleriyle yarışmaları, bu dernekler vasıtası ile Amerikancı olmayan unsurlarla çatışmayı göze almaları (6-7 Eylül olayları, Mustafa Kemal'in evinin yakıldığı iddiaları sonrası çıkan olaylar, Amerikan 6. filosunun İstanbul'a gelişi sonrası yaşanan çatışmalar) bir irfanın değil, irfansızlığın işaretidir.

Aynı tarihlerde Kore'ye gönderilen askerler için dua ayinleri düzenlenmesi, Eva Peron'un sağlığına kavuşması için camilerde yoğun katılımlı mevlitler okutulması, dini metinlerde, Cuma vaazlarında Amerikan askerlerine ve Amerika ile birlikte savaşan askerlere dualar edilmesi ve yakın zamanda Obama seçimleri kazandığı için kurban kesme seremonileri düzenlenmesi benzer irfan eksikliği örnekleridir.

Sadece Kore'ye asker göndermenin dini hükmü üzerine kafa yormak bile ortada bir irfan olup olmadığını ölçmek için yeterlidir. Takipçilerine neden Kore'ye asker gönderilmesini savunduklarını izah etmek için sayfalarca açıklama yapmak zorunda kalan cemaatler aslında bu ezikliği örtmeye çalışmaktadır.

Kore'de ölen askerlerin şehit olup olmadığı meselesini 'üzerinde üniforma varsa şehittir' sağcılığıyla çözmeye çalışan bu kafa bir irfanın değil üretilmiş ve kabul ettirilmek istenilen bir 'Anadolu İslam'ı' ezberinin mamulleridir. İslam'a göre kimin şehit olacağı, kim için savaşılırken şehit olunacağı üzerinde ittifak edilmiş bir konudur. Amerikan askerleri ölmesin, Amerikan çıkarları zarar görmesin diye insanlarını ölüme gönderen bir ülke elbette cemaatleriyle, Diyanet İşleri Başkanlığıyla öldürdüğü insanları ve onların geride kalanlarını mutlu edecek bir dil ve söylem üretecektir! O yüzden Diyanet İşleri Başkanlığı Kore'de ölenler için şatafatlı törenler, mevlitler düzenler, Anadolu İslamı'nın bir kuralı olarak haklarında şehitlik güzellemleri yapar. Bu hem yakınlarını Amerika için kaybedenlerin gönlünü ferahlatır hem de Amerika için ölmeye rıza gösterecek yeni 'kahramanların' ortaya çıkmasına neden olur.

1950'li yıllardan itibaren alttan alta üretilmeye başlanan Anadolu İslamı söyleminin son 30-40 yılda hızla yükseltelen bir kavram olduğu açıktır. Özellikle 11 Eylül saldırılarından

sonra Amerika ve Avrupa'da başlayan Amerikan/Avrupa İslamı salgınının Türkiye'yi etkilememesi mümkün değildi. Yeni siyasal hareketler, meşruiyetini Batı'dan alan, Batı'ya benzedikçe meşru kabul edilen akımlar bu küçük numaraya eşlik etmekten çekinmediler. Adına zaman zaman Anadolu İrfanı, zaman zaman Anadolu İslamı denilen bu çürümüşlük bütün kollarıyla İslami hareketleri de esir alıp kuşattı.

Bugün kendini İslami olarak tanımlayan neredeyse hiçbir hareket yok ki milliyetçi, mukaddesatçı, muhafazakâr dil ve söylemin uzağında olsun. Hiçbir dini hareket yok ki yerli ve milli gibi bir tuzağın izinde olmasın. İslam'ın evrensel prensiplerini yerli ve milli gibi yerel bir dil ve söyleme tercih eden İslami hareketlerin çürümekten ve yok olmaktan başka bir geleceği söz konusu olamaz. Esasen Amerikan tipi Müslümanlık söyleminin amacı da budur. Netice itibarıyla de Amerikan/Avrupa tipi İslam'ın-Anadolu İslamı'nın başarılı olduğunu söylemek mümkündür. Yenilgi yenilgi büyüyen bir zafer olduğunu düşünmek ise sadece gönülleri ferahlatan epik bir nostaljiden ibarettir.